

ANADOLU'DA BİR OSMANLI MAHALLESİNİN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI: KÜTAHYA-BÖLÜCEK ÖRNEĞİ (1834-1835)*

Nurgül Bozkurt**

Öz

II. Mahmud döneminde (1808-1839), Anadolu ve Rumeli'de vergi mükellefi ve askere alınacak erkeklerin sayısını belirlemek amacıyla nüfus sayımları yapılmıştır. Böylece Osmanlı ülkesindeki en küçük birim olan mahalleye varıncaya kadar, Müslüman erkek nüfus ve cizye toplanacak Gayrimüslim tespit edilmeye çalışılmıştır. II. Mahmud döneminde yapılan nüfus sayımından başka 1844, 1852, 1856, 1866, 1881/82 ve 1905'de olmak üzere değişik tarihlerde nüfus sayımları yapılmıştır. Bu sayımlar, ait oldukları dönemle ilgili yapılan yerel tarih çalışmalarında demografik, ekonomik ve sosyal yapının ortaya konmasında önemli verileri bünyesinde barındırmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan, 1834-1835 yılında kayıt altına alınmış olan 1619 Numaralı Nüfus Yoklama Defteri (BOA, NFS. d. nr. 1619) esas alınarak Kütahya Merkez Kazasına bağlı Bölücek Mahallesi üzerinde durulacaktır. Bölücek Mahallesi ile ilgili verilerden faydalanılarak öncelikle mahallenin Müslüman erkek nüfusu tespit edilip demografik unsurları ortaya konacaktır. Sonra kayıtlı erkeklerin isimleri incelenerek bunların yoğun ya da seyrek kullanımı ile ilgili istatistikî değerlendirmeler yapılacaktır. Ailelerin sahip oldukları lakapları ve bunların günümüzde lakap ve soyadı olarak kullanılıp kullanılmadığı, insanların fiziksel özellikleri, mahallede görevli muhtarlar, imamlar, bölgenin askere elverişli nüfusu, Osmanlı ordusuna asker olarak ne kadar katkı sağladığı, özürlüler, defterdeki kayıtların imkân verdiği ölçüde mahalledeki erkeklerin uğraştıkları iş kolları hakkında bilgi verilecektir.

Ayrıca Bölücek Mahallesinde yaşayan erkek nüfusun yaş dağılımı, doğumlar, çocuk ölümleri, vefat edenler ele alınacaktır. Üstelik bölge insanının çalışmak, okumak ya da başka gayelerle yer değiştirmeleri üzerinde durulacaktır. Bu bölgeye başka yerlerden gelenler hakkında da bilgi verilecektir. Böylece Bölücek Mahallesi örneği üzerinden bir nebze de olsa Anadolu'daki bir Osmanlı mahallesinin sosyal ve ekonomik yapısına ışık tutmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kütahya Kazası, Bölücek, Mahalle, Nüfus, Sosyal Yapı, Meslek, Askerlik, Aile.

* Bu çalışma Bilimsel Araştırma Projesi (BAP) tarafından desteklenmiştir. Bu makaleye ilişkin bilgiler, I. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Kongresi (12-15 Ekim 2016 Almatı/KAZAKİSTAN)'nde sözlü olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü,
nurgul.bozkurt@dpu.edu.tr

SOCIAL AND ECONOMIC STRUCTURE OF AN OTTOMAN NEIGHBOURHOOD IN ANATOLIA: KÜTAHYA-BÖLÜCEK SAMPLE (1834-1835)

Abstract

A census was carried out during IInd Mahmud period (1808-1839) in Anatolia and Rumelia to determine the number of taxpayers and males to be recruited into the army. Thus, Muslim male population and Non-Muslim population, from whom cizye (a kind of tax paid by Non-Muslim minorities in the Ottoman Empire) would be collected, would be determined in neighbourhood, the smallest residence unit in the Ottoman country. Besides this census during IInd Mahmud period, various other censuses were conducted in 1844, 1852, 1856, 1866, 1881/82 and 1905. These censuses provide important data revealing demographic, economic and social structure for local historical studies on the period.

This study will focus on Bölücek Neighbourhood of Kütahya Central District according to 1619-numbered census book (BOA, NFS. d. nr. 1619) recorded in 1834-1835 and now kept in Ottoman Archive of Prime Ministry under Turkish Republic General Directorate of State Archives of Prime Ministry. In the light of the data about Bölücek Neighbourhood, firstly, male Muslim population of the neighbourhood will be determined and demographic characteristics will be revealed. Next, analysing the names of the male names on record, statistical evaluation about their frequent or rare use will be conducted. Such other issues as family titles, whether these titles are still used today as title or surname, people's physical features, mukhtars and imams in charge of the neighbourhood, recruitable male population, the contribution of the area to the Ottoman army as soldiers, disabled population and business lines the male population was occupied with in the neighbourhood will be dealt with as detailed as the records make it possible.

Moreover, other issues included in the study are age distribution of the male population in the neighbourhood and data about birth- female labour number and average infant number, infant death and other death cases will be analysed. Furthermore, emigration of the population for work, education or other aims will be analysed. Immigrants to the area will also be. Thus, it is aimed to shed light on the social and economic structure of an Ottoman Neighbourhood in Anatolia over Bölücek Neighbourhood sample.

Key Words: Kütahya District, Bölücek, Neighbourhood, Population, Social Structure, Profession, Military Service, Family.

Giriş

Bölücek Mahallesi¹, XIX. yüzyılın ortalarında Hüdavendigâr Vilâyetine bağlı Kütahya Kazasının merkez mahallelerinden biridir. Bu tarihte Kütahya Merkez Kazasında, Bölücek Mahallesi ile birlikte Ahi Mustafa, Ahi Erbasan, Paşam, Sultanbağı, Servi, Pirlar, Çerçi, Şhreküstü, Dükkâncık, Hacı İbrahim, Kale-i Sagir (Kale-i Cedid), Hisaraltı, Kale-i Bala (Kale-i Kebir), Boladbey, Saray, Cemaleddin, Ahi Evran (Evren), Börekçiler, Bölücek, Ahi İzzeddin, Efendi Böle, Könan, Hacı Ahmed, Lala Hüseyin Paşa, Bezirciler, Cedid olmak üzere 33 mahalle tespit edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Mahalleler, şehri meydana getiren birimlerin başında gelir. Bir yere inmek, konmak, yerleşmek anlamına gelen hall kökünden türetilmiş bir mekân ismi olan mahalle kelimesi devamlı veya geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim alanlarıdır (Yel ve Küçükaşçı: 2003: 323). Osmanlı şehrinde mahallenin belirtilmesi gereken önemli bir özelliği ise temel yönetim birimi olmasıdır. Vergi yükümlüsü reaya tek tek tahrir defterlerine ve diğer vergi kayıtlarına, buldukları mahallere göre ad ad yazılmıştır (Ergenç, 1984:72). Bu durum II. Mahmud döneminde yapılan nüfus sayımları neticesinde yazılan nüfus defterlerinde de söz konusudur. Erkek nüfusun tamamı yaşına bakılmaksızın buldukları mahallelere göre yazılmışlardır. Üstelik mahallere gelen misafirler, ölenler, başka bir yere gidenler tek tek kayıt altına alınmışlardır.

Osmanlı şehirlerinin en küçük idari birimini teşkil eden mahalleler (Bayartan, 2005:94), sınıf ve statü farkına göre değil etnik ve dini farklılığa göre de biçimlenmiş fizikî mekânlardır. (Canatar, 2013: 289). Çeşitli dini gruplar, genelde ayrı mahallelerde yaşasalar da, bu aslında mutlak bir kural da değildir (Bayartan, 2005: 95). Bir Osmanlı mahallesi, birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içindeki kişilerin meydana getirdiği topluluğun yaşadığı yerdir. Diğer bir ifade ile aynı mescitte ibadet eden “cemaat”in aileleriyle birlikte yerleştikleri kesimdir (Ergenç, 1984: 69).

Bu arada mahalle yalnız bir mescid/caminin değil aynı zamanda bir kilise veya havranın da etrafında oluşabilen, kendisine has kimliği olan sosyal bir birimdir. Öyle ki, nüfusun az olduğu yerlerde bir cami veya mescidin yapılması yerleşimi teşvik etmiş, böylelikle yeni mahalleler ortaya çıkmıştır. Bu şekilde oluşan bir mahalle, Yeni Mahalle ismini almış veya yaptırının isminin yanında “cedid” ifadesi kullanılmıştır (Canatar, 2013: 286-288). Kütahya Merkez Mahallelerinin içinde de yalnızca Cedid adını taşıyan bir mahalle olduğu gibi burada bulunan bir yapıyla özdeşleştirilerek Kale-i Cedid şeklinde adlandırılan bir mahalle de vardır.

Kütahya'da bazı meslek grupları kendi mesleklerinin ismini taşıyan Bezirciler, Börekçiler gibi mahalleler de oluşturmuşlardır. Bu tür Osmanlı şehri mahallelerinde meslek grupları, topluca yaşadıkları gibi çeşitli mesleklerden insanlarla bir arada yaşadıkları da görülmüştür (Canatar, 2013: 290 ve Ergenç, 1984:70).

Kütahya Merkez Kazasında Debbağ (derici) esnafının piri, ahilik teşkilatının Anadolu'daki kurucularından olan Ahi Evran'ın² adını taşıyan bir mahalle olduğu gibi Ahi Mustafa, Ahi

¹26 Ocak 1905 tarihinde mahallenin işlemlerinin kolaylaştırılması amacıyla iki mahalle olarak yeniden yapılandırılmasına karar verilmiştir (BOA, DH.MKT. 926/64). 29 Ağustos 1905 yılında ise Kütahya Bölücek Mahallesi'nin ikiye ayrılmasıyla birinin Hamidiye diğeri'nin Mecidiye namıyla adlandırılması kararlaştırılmıştır (BOA, BEO. 2653/198928).

² Esas adı Mahmud bin Ahmed'dir. 1171 yılında İran'ın Batı Azerbaycan tarafındaki Hoy Kasabası'na XI. Yüzyılda gelip yerleşen Türkmen bir ailenin evladı olarak dünyaya gelmiştir. Doğduğu kasabanın isminden dolayı Hoyi diye de anılmıştır. Künyesi hakikatlerin babası manasına gelen Ebu'l-Hakâyık, lakabı ise İslâm'a ve Müslümanlara yaptığı hizmetlerden dolayı “Nasirü'ddin”dir. Çeşitli araştırmalarda ölümünün 1262'de ya da 1300-1317 yılları

Erbasan ve Ahi İzzeddin gibi bu teşkilata bağlı ve öne çıkan kişilerin adıyla da mahalleler kurulmuştur. Kütahya'da Hacı İbrahim, Hacı Ahmed gibi dini yönden hacı unvanına sahip saygı duyulan kişilerin bizzat adlarıyla da mahalleler vardır.

Yine Kütahya şehrinde, Padişah II. Selim'e lalalık yapmış ve onun padişahlığı döneminde Anadolu Eyaleti Valisi olarak burada bulunmuş olan Lala Hüseyin Paşa'nın³ ismiyle bir mahalle ve aynı adı taşıyan bir cami⁴ vardır. Bu mahalle aynı adı taşıyan caminin inşa edilmesi üzerine bunun etrafında yapılan yerleşim ya da tek tük olan yerleşimlerin caminin yapılmasıyla artması neticesi oluşmuş olsa gerektir.

Yine Hisaraltı, Kale-i Bala (Kale-i Kebir), Kale-i Sagir (Kale-i Cedid), Saray gibi mahalle isimlerinin bir yapıya isnad edilerek kullanılan biçimleri olduğu gibi Meydan, Çukur, Çerçi, Könan, Maruf, Poladbey, Efendi Böle gibi herhangi bir yapıya isnat edilmeksizin kullanılan şekilleri de vardır.

Bu arada Osmanlı idari yapılanmasında birden fazla mahallenin bir mahalle halinde birleştirildiği gibi (Canatar, 2013: 297), çalışma konumuz olan Bölücek Mahallesi örneğinde olduğu üzere ihtiyaç durumunda bir mahallenin ikiye ayrılabilirdiği de görülür. Kütahya şehrinin merkez mahallelerinden olan Bölücek Mahallesi, 29 Ağustos 1905 yılında Hamidiye ve Mecidiye adlarıyla ikiye bölünmüştür.

1619 Numaralı Nüfus Defterine Göre 1834-1835 yılında Kütahya'nın Merkez Kazasının mahalleleri tablo 1'de görüldüğü şekildedir.

Tablo 1: Kütahya Merkez Kazasının Mahalleleri (1834-35)

Sıra	Mahalle	Sıra	Mahalle
1	Çukur	17	Şhreküstü
2	Ahi Mustafa	18	Pirler
3	Ahi Erbasan	19	Dükkâncık
4	Paşam	20	Lala Hüseyin Paşa
5	Servi	21	Bezirciler
6	Sultanbağı	22	Cedid
7	Saray	23	Maruf
8	Poladbey	24	Kadı Şeyh
9	Dibek	25	Cemaleddin

arasında bir tarihte olduğu ileri sürülmektedir Ahilik Teşkilatı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Şahin, 1988: 529, 530; Çalışkan ve İkiz, 2001: 1-125; Ekinci, 1989: 7-111, Çağatay, 1989: 1-258 ve Akyüz, 2004: 48-50).

³ Lala Hüseyin Paşa, Slav asıllı olan Hüseyin Paşa, II. Selim'in lalasıdır. Sultan II. Selim, Kütahya valisi iken burada bulunmuştur. II. Selim'in padişah olması üzerine de Zâl Mahmud Paşa'nın yerine Anadolu Eyaleti Valisi olarak tekrar Kütahya'ya gelmiştir. İki sene sonra Konya valiliği, daha sonra Kıbrıs ve Rumeli Beylerbeyliği yaparak kubbe vezirliği ile İstanbul'a getirilmiştir. 1572'de vefat etmiştir. Kabri Edirnekapi dışında Mustafa Paşa Dergâhı köşesindeki sebilin yanındadır (Uzunçarşılı, 1932: 146, 147).

⁴ Cami Mimar Sinan eseri olup üzerinde kitabesi yoktur. II. Selim'in lalası olup bir ara Anadolu beylerbeyi olan Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Vakfiyesinin tarihi Şubat 1570 olduğu için caminin inşası muhtemelen bu tarihten kısa süre önce bitmiştir. Evliya Çelebi, Lala Hüseyin Paşa Camii'nin Yeni Mahalle'de mesiregâh, şirin bir mahalde bina edilmiş olduğunu ve avlusunda büyük bir çınar ağacı bulunup caminin üstünün kurşun ile örtülü olduğunu yazmıştır. Cami bugün de varlığını sürdürmektedir (Uzunçarşılı, 1932: 146).

10	İshak Fakih	26	Ahi Evran (Evren)
11	Hacı Ahmed	27	Börekçiler
12	Ahi İzzeddin	28	Meydan
13	Efendi Böle	29	Hacı İbrahim
14	Könan	30	Balıkli
15	Bölücek	31	Kale-i Sagir (Kale-i Cedid)
16	Çerçi Müslüman	32	Hisaraltı
33	Kale-i Kebir (Kale-i Bala)		

1. Bölücek Mahallesi Nüfusu

Osmanlı şehirlerinin genelde 5 ile 100 arasında ailenin yaşadığı mahallelerden meydana geldiği bilinmekte (Faroqhi, 2002: 165) ise de bir mahallenin 20 ile 40, bazen de bu sayının altında ve üstünde haneden oluştuğu da kabul edilir. Öyle ki, XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıl ortalarına kadar İstanbul'da bir mahallenin hane sayısının 30 veya 40'tan, XIX. yüzyılda ise 50'den aşağı olmadığı anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılda hane yerine kişi sayısı verildiğinde ise 1000 sayısı belirtilir (Canatar, 2013: 287). Bu arada 1620 numaralı Kütahya Nüfus Defterinden edinilen bilgiler ışığında Kütahya merkez mahallelerindeki hane sayısı 1842-1843 yıllarında 21 ile 430 arasında değişmektedir (Bozkurt, 2016). Hane sayısı yerine kişi sayısı verildiğinde nüfus defterlerinde sadece yaşı küçük olsa bile o mahallede yaşayan tüm erkekler askere gidecek er sayısını tespit edebilmek ve vergi mükellefini belirlemek amacıyla sayılmıştır. 1619 numaralı Nüfus Defterine göre mahalle bazında yazılan erkek nüfusa bakıldığında 1834-1835 sayımlarının yazıldığı 1619 Numaralı Nüfus Defteri verilerinden elde edilen bilgiler neticesi rakamların 33 ile 1036 kişi arasında değiştiği görülmektedir.

1619 Numaralı Nüfus Defteri incelendiğinde, Osmanlı yöneticilerinin nüfus sayımını ciddi olarak ele aldığı görülmektedir. Kâtipler, mahallede yaşayan 3, 80 ve 89 yaşındaki kişileri sağlık durumları ne olursa olsun ihmal etmeyip yazdığı gibi ailede bulunan diğer erkek üyeleri de 1 aylık olup olmadığına yeni doğup doğmadığına bakmaksızın saymayı tercih etmiştir. Öyle ki, Bölücek Mahallesinde oturan Örenceli Hatiboğlu Hüseyin'in 1 aylık oğlu Mehmed Ali, alil olan 57 yaşındaki Celebcioğlu Hacı ve Seyyid Ömer bir Hasan, 80 yaşındaki Karamanoğlu Hacı Mehmed bin Abdülkerim, hem 80 yaşında hem de alil olan İbrahim bin Ali gibi örnekler erkek nüfusun yaş ve sağlık durumuna bakılmaksızın titizlikle ve önemle kaydedildiğini göstermesi açısından önemlidir.

1619 Numaralı Nüfus Defterine Göre 1834-1835 yılında Kütahya şehri Bölücek Mahallesi Nüfus Yapısı tablo 2'de görüldüğü şekildedir.

Tablo 2: 1834-35 Kütahya Şehri Bölücek Mahallesi Tahmini Nüfusu

Kayı Yapılan Erkek Nüfus	1834-35 Tarihine Gelineye Değin Vefat Eden	Vefat Eden	Mevcut Misafirler	Giden (Başka Bir Yere Göç Eden)	Toplam Erkek Nüfus	Tahmini Nüfus
1497	130	124	140 (7 vefat)	200	1036	2072

Tablo 2’deki verilerden de anlaşıldığı üzere Bölücek Mahallesi’nde 1834-35 tarihli defter yazılıncaya değin ölenlerin sayısı 130, tahrir yapıldıktan sonra vefat edenlerin sayısı ise 124 kişidir. Misafir olarak gelip yaşayanlar içinden de 7 kişi ölmüştür. Ayrıca tespit edilen yaklaşık 200 kişi de herhangi bir sebeple başka bir mahalleye göç etmiştir. Deftere kaydı yapılan erkek nüfustan bu sayıları çıkardığımızda toplam erkek nüfusun yaklaşık 1036 olduğu görülmektedir. 1834-35 nüfus sayımında sadece erkekler sayıldığına göre, erkek nüfus kadar, kadın nüfus olduğu da düşünüldüğünde Bölücek Mahallesi tahmini toplam nüfusunun 2072 civarında olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir.

2.Bölücek Mahaltesinde Nüfusun Yaş Durumu

1619 numaralı Kütahya Merkez Kazası Nüfus Defteri verilerine göre Bölücek Mahaltesinin 1834-1835 tarihinde yoğunlaştığı yaş grubu 0-14, 15-24, 25-39, 40-64, 65 ve üstü şeklinde devrelere ayrılarak incelenmiştir. 1619 Numaralı Nüfus Defteri verilerine göre Bölücek Mahaltesinde kayıt altına alınan toplam erkek nüfus 1497 kişidir. Bu kişilerin içinde tahrir yapıncaya kadar yani H.1247-1250/M.1831-1835 tarihleri arası vefat edenler (130 kişi), yapıldıktan sonra vefat eden (124 kişi), gelen misafirler (140 kişi, bunlardan da 7 kişi ölmüştür) ile herhangi bir sebeple başka bir mahalle gidenler (yaklaşık 200 kişi) de vardır.

Bu doğrultuda Mahalle nüfusunun yaş durumu tablo 3’de detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 3: Bölücek Mahaltesi Nüfusunun Yaş Durumu (1834-1835)

Bölücek Mahaltesi Yaş Aralığı	Sayı	%
0-14	386	25.78
15-24	157	10.49
25-39	211	14.1
40-64	246	16.43
65+	26	1.74
Yaş Kaydı Olmayan	341	22.78
1834-35 Tarihine Gelinceye Değın Vefat Edip Yaş Kaydı Olmayan	130	8.68
Kayı Yapılan Toplam Erkek Nüfus	1497	100

Tablo 3’te yer alan veriler incelendiğinde; Bölücek Mahaltesindeki 0-14 yaş grubundaki erkek çocukların sayısı 386’dır. Kaydı yapılan Erkek nüfus içindeki payları % 25.78 olup çoğu çocuk denecek yaşıdır. Osmanlı Devleti, asker alımı amacıyla yapmış olduğu nüfus sayımlarında askerlik için uygun olan kişiler için matlub terimini kullanmıştır. Matlub, 15-39 yaş arasındaki erkek nüfus için kullanılan bir terimdir. 40 yaş ve üstü askerlik için uygun değildir. Matlub yaşlarında olmasına rağmen gayr-i matlub kabul edilenler de vardır. Bunlar total, tek elli, kör, alfil gibi vücutça özürlü olanlardır. (Akyel, 2014: 331). Bölücek Mahaltesinde matlub ya da gayri matlub ayırımı yapılmaksızın yaş açısından askere elverişli kişi sayısı 368’dir. Bunun kaydı yapılan erkek nüfus içindeki payı % 24.59’dur.

40-64 yaş grubundaki erkek sayısı ise 246’dır. Bunların da kaydı yapılan erkek nüfusa oranı % 16.43’tür. 65 ve üstü yaş grubundaki kişilerin sayısı ise 26’dır. Yaşlı olarak nitelendirilebilecek 65 ve üstü yaş grubu Bölücek Mahaltesinde diğer yaş aralıklarına göre oldukça azdır. Bu da gösteriyor ki Bölücek Mahaltesi halkı 1834-35 yıllarında genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahiptir. Bu arada yaş kaydı verilmeyen 341 kişi vardır. Bunlar incelendiğinde genelde asâkir-i

mansûre, askerden mahreç, tımârî süvârî, nadir de olsa yapucu, sabî, teb'a, bâğçivân, temürcü (demirci) gibi mesleklere haiz oldukları görülmektedir. Ayrıca başka bir mahalle göç etmiş kişilerin de yaş kaydı verilmemiştir.

3.Nüfusun Sağlık ve Özel Durumu

1834-35 yılı nüfus sayımlarında alîl, mecnun, yekçeşm, çolak gibi fiziki durumları sebebiyle askere elverişli olmayan ve mefkud gibi özel durumları olan kişiler de sayılarak kayıt altına alınmışlardır.

Bölücek Mahallesi'nde bulunan nüfusun bazı sağlık ve özel durumları ile ilgili veriler aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4: 1834-35 Tarihli Nüfus Defteri Verilerine Göre Bölücek Mahallesi Nüfusunun Sağlık ve Özel Durumu

Sağlık ve Özel Durum	Sayı	Kayı Yapılan Erkek Nüfusa Oranı (% ⁵)
Alîl	23	1.5
A'mâ	5	0.3
Çolak	1	0.1
Dilsiz	1	0.1
Mecnun	4	0.3
Mefkud	8	0.5
Sağır	1	0.1
Topal	4	0.3
Yekçeşm	5	0.3
Toplam	52	3.5

Tabloda da görüldüğü üzere Bölücek Mahallesi'nde kaydı yapılan erkek nüfusun %3.5'inin sağlık sorunları ve herhangi bir özel durumu söz konusudur. Bunların toplam sayısı 52 olup, içinden 23'ü alîl (sakat, hasta)'dir. Alîl olan 345 numarada kayıtlı Selamoğlu Halil bin İbrahim 8, Gedik Seyyid Ali bin Mehmed, Kadıoğlu Halil bin Mehmed ve Döğerlerli Kara Mehmed bin Hüseyin 70'er yaşındadırlar. Bu arada 45 yaşında alîl olup Bölücek Mahallesi'nde yaşayan Hammâl (Hamal) Ahmedoğlu Halil bin Halil geçimini temin etmek için değirmencilik işiyle de meşguldür. 60 yaşında alîl olan Satılmış bin Mustafa da ilerleyen yaşına rağmen hamallık yapmaktadır. 85 yaşında alîl olan İbrahim bin Ali ise hallâc işi ile meşguldür. Sağlık ve Özel durumu olan 52 kişiden 8'i mefkud (ölü ya da diri olduğu hakkında bilgi bulunmayan, kayıp kimse), 5'i yekçeşm (tek gözlü), 5'i a'mâ (kör), 4'ü mecnun, 4'ü topaldır. Çolak, dilsiz ve sağır kaydı olan ise 1'er kişi vardır.

4.Göçler (Gelen ve Giden Nüfus)

Göç, bireylerin veya toplulukların ekonomik, toplumsal veya siyasî sebeplerle bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme eylemine denir (Gözaydın vd.,

⁵ Bölücek Mahallesi'ndeki toplam erkek kaydı sayısı 1497 kişidir. Bu sayıya olan oran alınmıştır.

1998: 863). Kütahya/Bölücek Mahallesi'ne gelen nüfus olarak bir değerlendirme yapılacak olursa 1619 Numaralı Nüfus Defteri verilerine göre şehir merkezine gelen ve misafir olarak kaydedilen nüfus, ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. 1834-35 yılında Bölücek Mahallesi'ne toplam 133 erkek gelmiştir. Bunların Mısır Vilâyeti, Mora yarımadası, Tokat, Akşehir, Gediz kazaları ile Zemyeli, Hamzalı, Ağaç Köylü gibi yerleşim birimlerinden göç ettikleri görülmektedir. 1834-35 yıllarında Bölücek Mahallesi'ne gelen kişilerin bir kısmının burada yerleşmeyip bir süre sonra başka bir yere göç ettiği de görülmektedir.

Kütahya/Bölücek Mahallesi'ne gelmiş olan misafirler ve burada ikamet eden erkek nüfustan bazıları ticaret, çalışmak gibi çeşitli sebeplerle başka yerlere göç etmişlerdir. Göçler, büyük bir ekseriyetle Kütahya Merkez Kaza içinde başka bir mahalleye ya da köye olması yanı sıra, Simav, Gediz, Uşak, Eskişehir gibi Kütahya Sancağının diğer bir kazasına da olmakta idi. Aynı zamanda İstanbul, Bursa, Aydın, İzmir, Karahisar, Konya gibi civar vilâyetlerde yer alan yerleşim birimlerine de göçlerin olduğu görülmektedir. Bunların dışında bir kısım aileler de Erzincan, Mısır gibi uzak vilâyetlere göç etmiştir. 1834-35 yıllarında Kütahya/Bölücek Mahallesi'nde 57'si misafirlerden olmak üzere yaklaşık 200 kişinin başka bir mahalle göç ettiği görülmektedir. Bunun %50'den fazlası Kütahya Merkez Kazası içinde başka bir mahalleye göç ederken, diğerlerinin Mısır, Erzincan gibi uzak vilâyetlere, Bursa, Karahisar gibi yakın, İstanbul, İzmir gibi civar vilâyet ve kazalara gittiği görülmektedir.

Göç olarak değerlendirilmesi mümkün olmayan, yalnız 1834-1837 tarihleri arası Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusuna asker olarak giden erkekler vardır. Bu sonradan askere alınanlar kırmızı mürekkeple "refit be mansûre" şeklinde yazılmışlardır. Bunlar (40 kişi) ile hac farızası (3 kişi) gibi çeşitli nedenlerle şehir dışında oldukları belirtilen erkek nüfus ise yaklaşık 43 kişidir⁶.

5. Bölücek Mahallesi'nde Kullanılan Şahıs Adları, Lakaplar ve Unvanlar

5.1. Bölücek Mahallesi'nde Kullanılan Şahıs Adları

1619 Numaralı Nüfus Defteri verileri incelendiğinde görülmektedir ki, hane reislerinin ve ailenin diğer üyelerinin adı kâtip tarafından açıkça yazılmıştır. Hane reislerinin isimleri babalarının adları ve aile lakabıyla birlikte "bin" nadir de olsa "ibn-i" kelimesi kullanılmak suretiyle "Börekçioğlu Halil bin Hasan, Çakıcıoğlu Seyyid Mehmed Ali bin Ali, Yunuszâde Es-seyyid Şeyh Hasan Efendi ibn-i Mehmed" şeklinde kaydedilmiştir. Ayrıca aynı hanede bulunan diğer kişilerin isimleri de hane reisine yakınlığını ifade eden oğlu, diğer oğlu, üveği oğlu, karındaşı, üveği karındaşı, damadı, kayını, eniştesi şeklinde belirtilerek yazılmıştır. Bu yüzden Kütahya Merkez Kazası/Bölücek Mahallesi'nde yaygın olarak kullanılan isimleri tespit etmek mümkün olmuştur.

1619 Numaralı Kütahya Nüfus Defteri verilerine göre Bölücek Mahallesi'nde kayıtlı erkek nüfusun kullandıkları isimler ve bu isimlerin kullanılma sıklıkları tablo 5'te detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 5: Bölücek Mahallesi'nde Kullanılan Şahıs Adları

İsim	Sayı	İsim	Sayı	İsim	Sayı
Abdi	1	Hamza	2	Murad	17
Abdil	1	Hasan	93	Musa	7
Abdullah	30	Himmet	4	Mustafa	133

⁶ Detaylı bilgi için bkz. "Bölücek Mahallesi'nin Askerleri" kısmına.

Abdurrahman	27	Hüdâyi	1	Necib	1
Abdülaziz	1	Hüseyin	102	Nuri	1
Abdülkadir	10	Hüseyin İbrahim	1	Osman	46
Abdülkerim	3	İbiş	4	Ömer	43
Ahmed	139	İbrahim	108	Receb	1
Ali	146	İsa	1	Reşid	1
Alişan	2	İsim belirtilmemiş	2	Rüstem	1
Arif	5	İsmail	44	Sadık	1
Aşır	1	Mahmud	11	Said	1
Bekir	16	Mehmed	232	Salih	16
Bilal	1	Mehmed Ali	33	Satılmış	1
Cafer	1	Mehmed Arif	1	Süleyman	61
Cemaleddin	1	Mehmed Emin	7	Şakir Ahmed	1
Durmuş	1	Mehmed Said	1	Şerif	1
Ebubekir	8	Mehmed Salih	2	Ursil(?)	2
Emin	1	Memiş	2	Veli	14
Eyüb	4	Mercan	1	Yakub	1
Feyzullah	1	Mesdan	1	Yusuf	12
Habib	4	Mevlud	1	TOPLAM	1497
Halil	76	Muharrem	1		

Tablo 5'te yer alan verilerden de anlaşıldığı üzere; öncelikle Bölücek Mahallesi nüfusunun tamamı erkektir. En çok kullanılan isim Mehmed olup 232 kişi bu ismi almıştır. Mahallede kullanılan toplam isimler içindeki payı %15.5'tir. Hz. Muhammed'in ismi Türkçe olarak Mehmed şeklinde (Kütükoğlu, 1995: 401) kullanılmaktadır. Sonra sırasıyla en çok kullanılan isimlerden ikincisi Ali (146), üçüncüsü Ahmed (139), dördüncüsü Mustafa (133), beşincisi İbrahim (108), altıncısı Hüseyin (102), Yedincisi Hasan (93), sekizincisi Halil (76) ve dokuzuncusu Süleyman (61)'dir. Kütahya/Bölücek Mahallesinde kullanılan isimler genellikle dini olup günümüzde kullanılan adlar ile bir karşılaştırma yapıldığında arada büyük farkların olmadığı görülmektedir. En az kullanılan isimler ise Abdülaziz, Aşır, Bilal, Cafer, Cemaleddin, Durmuş, Emin, Hüdâyi, İsa, Mercan, Mesdan, Mevlud, Muharrem, Necib, Receb, Reşid, Rüstem, Sadık, Said, Satılmış, Şerif ve Yakub gibi isimlerdir. Bu arada Bölücek'te çift isim verme geleneği Mehmed Ali (33 kişi) isminin dışında fazla yaygın değildir. Mehmed Emin (7), Mehmed Salih (2), Mehmed Said de (1) kişiye verilmiştir.

5.2.Bölücek Mahallesinde Ailelerin Kullandıkları Lakaplar

Osmanlı şehir ve köylerinde olduğu gibi Bölücek Mahallesi de hane reisleri aile lakaplarıyla birlikte yazılmışlardır. Soyadının olmadığı bu devirde aile veya kişilerin lakaplar ile anılması aynı adı taşıyan kişilerin birbirine karıştırılmaması açısından büyük bir öneme sahiptir. Mesela, Etmekçizebunoğlu Ali bin Mehmed-Şahinağazâde Ali bin Mehmed, Pehlivanoğlu Mustafa bin Mehmed-Candırslı Mustafa bin Mehmed, Müteveffa Zurnazenoğlu Mehmed bin Ali-Selamoğlu Mehmed bin Ali gibi.

Hane reislerinin lakapları incelendiğinde ailenin ileri geleninin sahip olduğu bir fiziksel özelliğin de lakap olarak verildiği görülmektedir. Öyle ki, Karavelioğlu, Karahasanoğlu, Köseoğlu, Uzunalioglu, Solakoğlu, Çolakoğlu, Yamukoğlu, Köseoğlu, Kolukisaoğlu gibi.

Bazı lakaplar ise, ailelerin nereden geldiklerini ifade etmesi açısından önemlidir. Karamanoğlu, Haleblioğlu, Konyalıoğlu, Örencelioğlu, Arslanapalı gibi lakaplar, bu ailelerin ve kişilerin Karaman, Konya, Halep, Örence, Arslanapa gibi şehir, kaza ve köylerden geldiklerini göstermesi açısından çok önemlidir.

Leblebicioğlu, Tulumbacioğlu, Temürcüoğlu, Hammâloğlu (Hamaloğlu), Kâtiboğlu, Kadioğlu gibi lakaplar da ailenin geleneksel olarak devam eden veya daha önce etmiş olan mesleğine işaret etmesi açısından önemlidir.

Bölücek Mahallesi nüfus tahririnde yer alan kişilerin lakaplarının, günümüzde çoğunlukla devam ettiği, bu lakapların bazılarının da soyadı olarak alındıkları görülmektedir⁷.

Tablo 6: Bölücek Mahallesiindeki Ailelerin Lakapları

Abdiloğlu	Abdurrahmanoğlu	Abdülazizoğlu	Abdülkadiroğlu
Abdülkerimoğlu	Ada Karyeli	Adaköylü Zevrakçioğlu	Ahilerli
Ahilerlioğlu	Alakoğlu	Alibey Karyeli	Alibey Köylü Etmekçi
Alihocaoglu	Alioğlu	Anbercioğlu	Arabbeşiroğlu Arslanapalı

⁷ Abdülkerimoğlu (Kerimler), Anbercioğlu (Anberler), Arapoğlu (Araplar), Arslanapalı Berber (Arslanapalılar), Avcıoğlu, Bayezidzâde (Bayezidler), Bektaşoğlu, Bennioğlu (Benniler), Berber Hacıhaliloğlu, Çamcıoğlu (Çamçılar), Cennetoğlu (Cennetler), Çakıroğlu, Çandırslı, Çandırslıoğlu (Çandırslılar), Çavuş (Ahmed Çavuş, Kamil Çavuş), Çıbıkçioğlu (Çıbıkçılar), Çizmecimustafaoğlu (Çizmeciler), Dağcıoğlu (Dağçılar), Değirmenciler, Döğerlerli Kara, Durmuşoğlu (Durmuşlar), Etmekçiçolakoğlu (Çolaklar), Gedikoğlu (Gedikler), Gedüslü Köshehasanoğlu (Gedizliler), Gömleksizioğlu (Gömleksizler), Hacıkerimoğlu (Kerimler), Hatiboğlu, Himmetoğlu (Deli Himmet), İmamoğlu, Kadioğlu (Kadılar), Kalaycı (Kalayçılar), Kalyoncuoğlu, Kanberioğlu, Karaalioğlu (Karaaliler), Karamanlıoğlu (Karamanlılar), Kâtiboğlu (Kâtibler), Kavvas (Kavvaslar), Keleşoğlu, Kemikçioğlu (Kemikçiler), Kerimoğlu (Kerimler), Konyalıoğlu, Koyunoğlu (Koyunlar), Kuruoğlu (Kurular), Namazoğlu (Namazlar), Nebioğlu (Nebiler), Öksüzmeahmedoğlu, Penbecioğlu (Penbeler), Pireoğlu (Pirler), Sağiroğlu (Sağırılar), Saraydaroglu, Sarımsakoğlu (Sarımsaklar), Selamsızoğlu (Selamsızlar), Semercioğlu (Semerciler), Solakoğlu (Solaklar), Sucukoğlu (Sucuklar), Tahtalioğlu (Tahtalılar), Taveli (Tavalılar), Terlemezoğlu, Vidinli lakapları günümüzde kullanılmaktadır.

Bu lakaplardan Çamcıoğlu neslinden gelenler bugün Çamcıoğlu soyadını kullanmaktadırlar. Osman Çamcıoğlu gibi. Doğan Sokak'ta evleri hala durmaktadır yalnız evde yaşayan kalmamıştır.

Lakap ve sülale adlarının bugün kullanılıp kullanılmadığı hatta bu lakapların soyadı olarak alınıp alınmadığına dair bilgiler 06.10.2016 tarihinde Kütahya/Hamidiye Mahallesi de yaşayan ve yaklaşık 35 yıl aynı mahallede muhtarlık yapmış olan 1944 doğumlu Eski Muhtar Halit Tutan ile yapılan kişisel söyleşide elde edildi. Sayın Halit Tutan, Bu bilgileri muhtarlık yapmasından ziyade bu tür konulara meraklı olduğu için daha 18-20 yaşlarından itibaren 70-80 yaşında bulunan mahalledeki ihtiyarlar ile oturup bu konular hakkında bilinçli bir şekilde sohbet etmesi ve bunları bir kâğıda not alması sonucu özellikle bildiğini belirtmiştir. Kendisi ile görüşmemizden sonra eskiden tutmuş olduğu notlarından da faydalanarak eşi ile tekrar bir lakap listesi yapıp bana vermiştir. Göstermiş olduğu hassasiyet, özveri ve yardımlarından dolayı kendisine ve eşi hanımefendiye teşekkür ederim.

Araboğlu	Arikoğlu	Arpacımusaoğlu	Arslanapalı
Arslanapalı Berber	Arslanapalı Çakıroğlu	Arslanapalı Müteveffa Süleyman'ın oğlu	Arslanapalı Temürcüoğlu
Aslıhanlarlı	Aşgaroğlu	Aşıroğlu	Avcıoğlu
Ayaşlıoğlu	Aydınoğlu	Ayvazoğlu	Bağdadioğlu
Bâğçivân	Bakıoğlu	Bakkalmehmedçavuşoğlu	Baltaoğlu
Banazlı Himmetoğlu	Batak Ahmedoğlu	Batakoğlu	Bayburduoğlu
Bayezidzâde	Bayramoğlu	Bazlamacıoğlu	Bekiroğlu
Bektaşoğlu	Bennioğlu	Berber	Berberbedikoğlu
Berberhacihaliloğlu	Berberismailoğlu	Berberoğlu	Besicioğlu
Beymahmudoğlu	Beylioğlu	Bıyıklıoğlu	Bilavişoğlu(?)
Bitatoğlu	Boduroğlu	Börekveysioğlu	Börekçi
Börekçimehmedoğlu	Börekçioğlu	Börekoğlu	Bulgurcuoğlu
Burakoğlu	Burmeoğlu	Buruşukoğlu	Caferoğlu
Çamcıoğlu	Casgıroğlu	Celâboğlu	Celebcioğlu
Cennetoğlu	Cerbin(?)	Cerbinoğlu	Çakıcıoğlu
Çakıroğlu	Çalıkıoğlu	Çalıkuşuoğlu	Çalköylü
Çandıraslı	Çandıraslıoğlu	Çapacıoğlu	Çavdar
Çavlıoğlu	Çavuş	Çaycıoğlu	Çerbinoğlu
Çeşmeli Mollaömeroğlu	Çeşmelioğlu nam-ı diğer Tekelioğlu	Çıbıkçioğlu Na'l-bend (Nalbant)	Çıbıkçioğlu
Çiftlikli	Çilekçioğlu	Çiloğlanoğlu	Çizmeçi
Çizmecimustafaoğlu	Çoban Köylü	Çolakoğlu	Çubukçuoğlu
Çuhadaroğlu	Dağcıhasanoğlu	Dağcıoğlu	Dağlıoğlu
Davudoğlu	Davulcuoğlu	Debbağ	Debbağömeroğlu
Defterkethüdasıoğlu Çaycı	Değirmenci Ali'nin oğlu	Değirmenciibişoğlu	Değirmenciilyasoğlu
Değirmenciveyseloğlu	Değnekçi	Delibekiroğlu	Deliismailoğlu
Delikadiroğlu	Delibaş	Dellâkömeroğlu	Dellâl
Derelioğlu	Terlemezoğlu	Dilgözoğlu	Döğerlerli
Döğerlerli Kara	Döğerlerlioğlu	Döğerli	Döğücühimmetoğlu

Döneoğlu Çavuş	Duhancı	Durmuşoğlu	Dursunoğlu
Dibekoğlu	Dülgermehmedoğlu	Düztaban	Efendilioğlu
Ellezoğlu	Emeksizozlu nam-ı diğer Eleksizozlu	Emirahmedoğlu	Emiroğlu
Emrudilli Karaülioğlu	Emrudlu	Etmekçiçolakoğlu	Etmekçiibişoğlu
Etmekçi Sarı	Etmekçizebunoğlu	Eymür İmamoğlu	Eymürlü
Fantaziyelioğlu	Fazlıoğlu	Fezbenekoğlu(?)	Gedik
Gedikoğlu	Gedüslü Köshehasanoğlu	Germiyanzâde	Göcekli Kara
Köçeksipahioğlu	Gömlüksizozlu	Gulâm-i Zenci	Gulâmioğlu
Gülbenli	Gürizoğlu	Habiboğlu	Hacıabdullahefendizâde
Haciahmedoğlu	Hacıbenlioğlu	Hacıcaferoğlu	Hacıçallıoğlu
Hacıçanakoğlu	Hacıerenlioğlu	Hacı Hasan Damadı Müteveffa Bakioğlanmoğlu	Hacıhasanoğlu
Hacısaçoğlu	Hacıkerimoğlu	Hacımehmedalioğlu	Hacımehmedoğlu
Hacımehmedoğlu nam-ı diğer Çenesizozlu	Hacımusaoğlu	Hacıramazanoğlu	Hacıramazanoğlu Aşçı
Hafiz Musa Damadı	Haleblioğlu	Halilcikoğlu	Haliloğlu
Hallâc	Haltasızozlu	Hammâl	Hammâlahmedoğlu Değirmenci
Hammâldeliahmedoğlu	Hammâloğlu	Hamamizâde	Hamzaoğlu
Hançerlioğlu	Hanefioğlu	Hangiroğlu	Hanoğlu
Harbendehançerlioğlu	Harbendesalioğlu	Hasanbeşeoğlu	Hasanefendizâde nam-ı diğer Seyşüduoğlu(?)
Hasanpaşaoğlu	Hasanoğlu	Hatiboğlu	Haydarlarlı Emiroğlu
Hazinedaroğlu	Hamzalı Bayramoğlu	Himmatoğlu	Hintucu(?)
Hocaahmedefendizâde	Hortlakoğlu	Hoşabcı Damadı Molla	Hoşabcıoğlu
Hurizanoğlu?	Hurşid Paşa Gulami Uzun	Hüdaverdioğlu	Hüseyinçelebioğlu
İç Ağası	İçillioğlu	İliksizozlu	İlyasoğlu
İmamoğlu	İnce	İncurlu	İsaoğlu
İsmailoğlu	Kadioğlu	Kalaycı	Kalyoncuoğlu
Kanberoğlu	Kantaroğlu	Karaalioğlu	Karahasanoğlu

Karahüseyinoğlu	Karamustafaoglu	Karaömeroğlu Temürcü	Karasipahioğlu
Karavelioğlu	Karazelihaoğlu	Karahisarlı	Karahisarlıoğlu
Karamanlıoğlu	Karamanoğlu	Karayılanoğlu	Katırcı
Katırcıoğlanoğlu	Kâtiboğlu	Kavvas	Kavimcioğlu?
Kavvasoğlu Kebabcı	Kayıkçıoğlu Köse	Kayılı Mahmudoğlu	Kayışoğlu
Kaymakçızâde	Keleşoğlu	Kemikçioğlu	Kepekoğlu
Kerimoğlu	Kerküdlü	Ketancıoğlu	Kırgökseloğlu
Kırtaloğlu	Kızakoğlu	Kileroğlu	Kilerzâde
Kilerzâde Çırağı	Kocahüseyinoğlu	Koçumoğlu	Koşutoğlu
Kolukısaoglu	Konyalıoğlu	Koyunoğlu	Köçekalioğlu
Köçekhüseyinoğlu	Körmollaoğlu	Kösemuradoğlu	Köseoğlu
Köseoğlu Damadı	Kucaklıoğlu	Kurizoğlu	Kurizoğlu nam-ı diğer Buruşukoğlu
Kuruoğlu	Kuruoğlu Çavuş	Kuskusoğlu	Kusurluhatiboğlu
Kuyucaklı Karamustafaoglu	Külhancıdamadıömeroğlu	Kütükçüoğlu	Latifoğlu
Leblebicioğlu	Macaroğlu	Mahmudoğlu	Maksudoğlu
Mazlumoğlu	...HacıabdullahEfendizâde	Mecikoğlu	Meranoğlu
Mercimekoğlu	Mısırlı	Mirzaoğlu	Mollaalioğlu
Mollaharabioğlu	Mollaismailoğlanoğlu	Mollamahmudoğlu	Mollaömeroğlu
Moralı	Muhsinoğlu	Muhzırbaşıoğlu Berber	Muytab Mahmudoğlu
Muytabseyyidahmedoğlu	Muytaboğlu	Müderrişzâde	Müteveffa Ahmedeyübefendizâde
Müteveffa Berberhaciadullahoğlu	Müteveffa Börekoğlanınoğlu	Müteveffa Değirmenciveyseloğlu	Müteveffa Durmuşoğlununoğlu
Müteveffa Düztabanoğlu	Müteveffa Eymürimamoğlu	Müteveffa Gömlüksizoğlu	Müteveffa Hacımuharremoğlu
Müteveffa Hammaloğlu	Müteveffa Himmetoğlu	Müteveffa Kavvasibrahimoğlu	Müzlüm
Na'l-bendoğlu (Nalbantoğlu)	Namazoğlu	Nasuhoglu	Nazlıoğlu
Nebîoğlu	Nuhörenli	Odabaşı	Ortocalı Hatiboğlu
Osmanoğlu	Öksüzmeahmedoğlu	Ölçekçi Kara	Ömerkethüdaoğlu

Örencelioğlu	Örencikli	Örencikli Hüseynefendizâde	Parmakörenli
Parmakviranlı	Pehlivanoğlu	Penbecioğlu	Pereslioğlu
Pirahmedoğlu	Pireoğlu	Rahimoğlu	Rahtvanoğlu
Resuloğlu	Rüstemağaoğlu	Saçanlılı Aliefendioğlu	Sağıroğlu Kara
Sai	Sakaryalı	Sakiosmanoğlu	Sansaroğlu
Saraçabdurrahmanoğlu	Saraydaroğlu	Saraylı Emirömeroğlu	Saraylı Haliloğlu
Sarısmailoğlu	Sarısipahioğlu	Sarımsakoğlu	Satılmışoğlu
Sâyis	Seferoğlu	Seferoğlu Dağcı	Selamoğlu
Selamoğlu Çolak	Selamsızoğlu	Semercioğlu	Sevdiğin Karyeli
Silahdar	Silahdaroğlu Çırağ	Sincanlılı	Solakoğlu
Solakoğlu Berber	Somunoğlu	Sucukoğlu	Suhteoğlu
Sükudlu	Sükudluoğlu	Sükutioğlu	Süleymanoğlu
Sürücüoğlu	Süvari	Şabanoğlu	Şahinağazâde
Şahinoğlu	Şair Şeyhi	Şamdancı	Şehrioğlu
Şengicioğlu	Şerifoğlu Karadayı	Tahtalioğlu	Tahtalioğlu Kürtoğlu Damadı
Takoz	Taşcısarıoğlu	Taşcıoğlu Gücek	Tatar
Tatar Köcek?	Tataroğlu	Tatlıoğlu	Taveli
Taveli Damadı	Taveli Mollaosmanoğlu	Tavelioğlu	Tavelioğlu Berber
Tavelioğlu Şerbetçi	Tekelioğlu	Temürcü	Temürcüoğlu
Toktokoğlu	Tolukoğlu	Tonbeoğlu	Tonyaoğlu
Topalhasanoğlu	Toynaoğlu	Tuğcuoğlu	Tulukoğlu
Tulumbacıoğlu	Tunuslu	Turpçuoğlu	Tülühüseynoğlu
Türkmenoğlu	Türkmenoğlu Kavvas	Ulucaklı	Uşaklı
Uzunlioğlu	Uzuncalioğlu	Üsküplü	Velioğlu
Veyselioğlu	Vezincioğlu	Vidinli	Voyvodaoglu
Yakuboğlu	Yalaklıoğlu	Yamukoğlu	YardıMZâdehacıabdullahoğlu
Yolcuoğlu	Yoncalioğlu	Yunuszâde	Zahirehocaoglu
Zevrakçı	Zevrakçioğlu	Zeybekoğlu	Zemyeli

Zurnacıoğlu	Zurnazen	Zurnazenoğlu	
-------------	----------	--------------	--

Tablo 7: Bölücek Mahallesiindeki Misafir Ailelerin Lakapları

Ağaç Köylü Bektaşoğlu	Akşehirli Çizmeci	Anbercioğlu	Bostanoğlu
Boyacıhasanoğlu	Bozağaoğlu	Canıcebinde(?) Çavuş	Celebcioğlu
Cemaloğlu	Civelek Damadı	Çakıroğlu	Çallıoğlu nam-ı diğer Sarlıoğlu
Dalyanoğlu	Damadköylüoğlu	Debbağmustafaoğlu	Dellâlömeroğlu
Dervişoğlu	Döneoğlu	Gedikoğlu	Gedüs'de Kayııklı
Gıpti Zurnazen	Gulâm-i Zenci	Hacımehmedoğlu	Hamzalı
Hamzalı Resuloğlu	Hazinedaroğlu	Himmetoğlu	İslamoğlu
Karaağaçlı	Karamehmedoğlu	Karamusaoğlu	Karacaahmedli
Kavvas	Kavurmacıoğlu	Köçekhüseyinoğlu	Kösehasanoğlu
Köseoğlu Çulha	Kuyuseyir(?) Karyeli nam-ı diğer Çapanoğlu	Macuncu	Mahmudoğlu
Mecidoğlu Kara	Mısırlı	Moralı	Moralı Kundakçı
Musaoğlu	Münkiroğlu	Örenceli Hatiboğlu	Perli Karyeli
Sağıroğlu	Satılmışoğlu Damadı	Solakoğlu	Şamlı
Tatar	Tatar Na'l-bendoğlu (Nalbantoğlu)	Tokad Kazasından Ömeroğlu	Ursiloğlu(?)
Yardımoğlu	Zemyeli Araboğlu		

5.3.Bölücek'de Kullanılan Unvanlar (Hacı, Hafız, Molla, Efendi, Ağa, Bey gibi)

Bölücek Mahallesiinde kişilerin, adlarıyla beraber seyyid, hacı, molla ve şerif gibi unvanları kullandıkları görülmektedir. Bu kelimelerin hem isim hem de unvan olarak kullanılmış olması muhtemeldir. Bu arada bu unvanlar dini bir vasfı yansıtmaktadırlar. Bölücek Mahallesiindeki erkeklerin en çok kullandıkları unvan seyyid'dir. 336 kişi kullanmıştır. Tablo 8 incelendiğinde de görüleceği üzere seyyid unvanı oldukça yaygındır. Seyyid ve şerif bilindiği üzere Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatıma ve damadı Hz. Ali'nin soyundan gelenlere denilmektedir⁸. Osmanlı Devleti'nde seyyidler, İslam devletlerinde olduğu gibi toplumda ayrıcalıklı bir konumda tutulmuş ve ilmiye mensupları içerisinde mütalaa edilmiştir. Ayrıca reayanın yerine getirmek zorunda olduğu vergi gibi bazı mükellefiyetlerden muaf sayılmışlardır (Öztürk, 1995: 123). Hz. Hasan'ın soyundan gelenleri ifade eden şerif unvanını ise Bölücek Mahallesiinde 4 kişi kullanmıştır. 4 kişi de el-hac unvanını kullanmıştır. El-hac, hac vazifesini ifa edenlere verilen bir sıfattır ve bu kişilere hacı denilir. Hacı Ahmed, Hacı Mehmed gibi (Öztürk, 1995: 123). XIX. yüzyıl şartlarında hacca gitmenin gerek ulaşım gerek maddi açıdan zorlukları düşünüldüğünde Bölücek Mahallesiinde sayımın yapıldığı yıl 4 kişinin bu dini vecibeyi yerine getirdiği ve sonrasında kendilerine el-hac denildiği görülmektedir. Bu arada 32 kişi de hacı unvanını

⁸ Detaylı bilgi için bkz. (Kılıç, 2005: 7-146).

kullanmıştır. Bu sıfatın kişiler tarafından gerçekten hacca gidip geldikleri ve hacı oldukları için mi yoksa sadece isim olarak mı kullanıldığı net değildir. Hacılık, zenginlerin yerine getirebildiği bir dini vecibedir. Bu yüzden bölgenin iktisadi yapısının ortaya çıkarılmasında kullanılabilecek önemli bir veriyi oluşturmaktadır. Bu arada nüfus defterlerine kadınlar yazılmamaktadır. Tamamı olmasa bile bazı erkeklerin hacca eşleriyle birlikte gittikleri düşünülürse bu sayının daha fazla olması muhtemeldir.

Hacı unvanını sırasıyla efendi (12), ağa (6), molla (5), hafız (5), es-seyyid (4), şerif (4), derviş (2), şeyh (1) takip etmektedir. Bölücek Mahallesi en fazla kullanılan unvan seyyid (336) iken, en az kullanılan unvan ise şeyh (1)'dir. İlmiye mensupları arasında mütalaa edilen (Öztürk, 1995: 122) şeyh kelimesi, tekkeleri idare ve dervişlerin yetişmelerine nezaret edenlere denir (Ünal, 2011; 648). Ayrıca bu unvan sahaflar şeyhi, yorgancılar şeyhi gibi bir loncanın başındaki kişiler için de kullanılmıştır (Sertoğlu, 1986: 201). Bölücek Mahallesi bu unvanı kullanan kişi 151 numarada kayıtlı olan Yunuszâde Es-Seyyid Şeyh Hasan ibn-i Mehmed Efendi'dir. O da nüfus tahririnin yapıldığı 1834-35 yılında Saray Mahallesi'ne göç etmiştir.

Kütahya/Bölücek Mahallesi yaygın olarak kullanılan unvanlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 8: Bölücek Mahallesi'nde Yaygın Olarak Kullanılan Seyyid, Hacı, Efendi, Ağa, Molla ve Hafız gibi Unvanlar

Unvanlar	Ağa	Derviş	Efendi	El-Hac	Es-Seyyid	Hacı	Hafız	Molla	Seyyid	Şerif	Şeyh
Sayı	6	2	12	4	4	32	5	5	336	4	1

Bölücek Mahallesi'nde istatistiki olarak göze çarpan bir başka husus da Osmanlı Devleti'nde memur ve ulema (ilmiye) sınıfı için kullanılan efendi (12 kişi) tabiridir (Sertoğlu, 1986: 7). Bu tabir, ağa, beğ gibi anonimdir (Öztürk, 1995: 122). Bölücek Mahallesi'nde efendi tabirine sahip olan 12 kişiden ikisinin aynı zamanda seyyid ve es-seyyid unvanını da kullandığı görülmektedir.

Yine dikkati çeken bir husus da hafızlardır. Kuran-ı Kerim'i tamamen ezberleyen ve bunu hafızasında muhafaza eden kişilere denilen hafız sıfatı Bölücek Mahallesi'nde 5 kişi tarafından kullanılmıştır. Bu mahallede 5 kişinin de molla olduğu bilinmektedir. Molla, mevleviyet pâyesine haiz ulema hakkında kullanıldığı gibi medrese öğrencileri de bu adla anılmıştır (Ünal, 2011: 481, Pakalın, 1983: II/549). Hafız ve molla sayısı mahallenin dini eğitime verdiği önemi göstermesi açısından dikkate değerdir.

Ağa tabiri, Osmanlı Devleti'nde saray memur ve mensupları için kullanıldığı gibi aynı zamanda halkın ileri gelenlerine, esnaf kethüdası ile yiğit başlarına, taşra ayan ve eşrafına da ağa denildiği bilinmektedir (Sertoğlu, 1986: 7). Toplumda saygın kişileri temsil eden ağa unvanı Bölücek Mahallesi'nde 6 kişi tarafından kullanılmıştır. Bunların meslekleri incelendiğinde genelde yönetici kadrosunda olduğu söylenebilir. Mesela, Süleyman Ağa ibn-i Yusuf'un odabaşı, Hüseyin Ağa bin Hasan'ın iç ağası olduğu görülmektedir.

6. Bölücek Mahallesi Nüfusunun Fizikî Özellikleri

1834-35 tarihli Nüfus Defteri verileri ışığında Bölücek Mahallesi'nde yaşayan erkeklerin fizikî özellikleri hakkında bilgi edinmek mümkündür. Defterde kişilerin sakal ve bıyık durumu mümkün olduğunca belirtilmeye çalışılmıştır. Sakal; ak, kara, kır, kırca, köse kumral, sarı ve sakallı olarak sınıflandırılırken, bıyık ise; kara, kumral, sarı, ter ve bıyıklı olarak yazılmıştır.

Kütahya/Bölücek Mahallesi'nde yaşayan erkeklerin sakal durumu aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 9: Bölücek'te Yaşayan Erkek Nüfusun Sakal Durumu⁹

⁹ Kütahya/Bölücek Mahallesi'ne Misafir olarak gelmiş olan kişilerin sakal durumu da ilave edilmiştir. Misafirlerin Sakal Durumu: 8 kara, 9 kır, 2 köse, 3 sarı'dır.

Sakal Grupları	Ak	Kara	Kara-Köse	Kır	Kırca	Kırca-Köse	Köse	Sarı	Kumral	Sakallı	Toplam
Sayı	1	150	1	130	1	1	17	7	9	18	335

Kütahya/Bölücek Mahallesinde yaşayan erkeklerin bıyık durumu aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 10: Bölücek'te Yaşayan Erkek Nüfusun Bıyık Durumu¹⁰

Bıyıklı Grupları	Kara	Kumral	Sarı	Ter	Bıyıklı	Toplam
Sayı	11	2	1	21	28	63

7.Bölücek Mahallesinin Askerleri

II. Mahmud döneminde 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması üzerine yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusu kurulmuştur. Bu ordunun asker ihtiyacı olan nüfusu tespit etmek amacıyla 1831 yılında nüfus sayımı yapılmıştır. Bölücek Mahallesi nüfus sayımı da bu amaç doğrultusunda 1834-35 yıllarında yapılmıştır. Yaşına bakılmaksızın mahallede yaşayan tüm erkekler, geleceğin potansiyel askeri gücü olma vasfıyla sayılmıştır.

Kütahya Merkez Kazasına bağlı Bölücek Mahallesinde kaydı yapılan 1497 erkek içinde toplam asker sayısı 79'dur. 54'ü Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye, 16'sı Humbaracı, 7'si Süvâri, 2'si Topçu şeklinde yazılmıştır. Bazılarının Asitâne'de topçu şeklinde asker olarak nerede olduğu belirtilmiş ise de çoğunun asker olarak nerede buldukları hakkında bilgi verilmemiştir.

Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusundaki neferler, nüfus defterine iki şekilde kayıt edilmiştir. Kayıtlardan biri sayımın yapıldığı 1834-35 yılına aittir. İsmine üzerine "asâkir-i mansûre, asâkir-i mansûreden mütekaid, tekaüd-i asâkir-i mansûre, tekaüd-i mansûre, mansûre" şeklinde yazılmıştır. Bunların sayısı 18'dir. Asâkir-i Mansûre Nizamnâmesine göre askere alınmada ilk tercihin 15-30 yaş olacağı, fakat gücü kuvveti yerinde ve dinç olan 40 yaşına kadar kimselerin de alınabileceği belirtilmiştir (Özcan, 1991: 457). Bölücek Mahallesinde Mansûre ordusuna alınan neferlerin birçoğunun yaşı hakkında bilgi verilmediği için bu mahalleden yapılan asker alımlarında nizamnâme kurallarına uyularak hangi yaş grubuna ait erkeklerin daha çok askere alındığı ile ilgili net bilgiler edinmek mümkün görülmemektedir. Buna rağmen elde edilen veriler ışığında nizamnâme kuralları doğrultusunda hareket edildiği yalnız istisnaların da olduğu görülmektedir. Öyle ki 142 numarada kayıtlı Mehmed bin Abdülkadir 14 yaşında, yine Bölücek Mahallesine misafir olarak gelenlerden 82 numarada kayıtlı Seyyid İbrahim bin Himmet 13 yaşında olmalarına rağmen Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunda görev yapmaktadırlar.

Kayıtlardan diğeri ise 1834-35 yılından sonra orduya dâhil olan askerlerle ilgilidir. Bölücek Mahallesi nüfus defteri verilerinden anlaşıldığı üzere 1834-1837 yılları arası Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusuna asker alınmaya devam edilmiştir. Bu sonradan alımlar kırmızı mürekkeple "reft be mansûre" ifadesi ile birlikte tarih verilerek yazılmışlardır.

Nüfus defterlerinde askeriye emekli olanlar için Tekâüd, mütekaid ifadesi kullanılmıştır. Bunların toplamları 15'dir. Bunların 7'si Asâkir-i Mansûre, 5'i Humbaracı, 2'si süvari, 1'i topçu emeklileridir. 16 numarada kayıtlı Topçu Ali Hocoğlu Seyyid Ahmed bin Ali 25, 94 numarada kayıtlı Asâkir-i Mansûre emeklisi Mehmed bin Osman 35, 131 numarada kayıtlı Humbara Ocağından emekli Kadıoğlu Mehmed bin Mustafa 45, 187 numarada kayıtlı süvari emeklisi Latifoğlu Seyyid Salih bin Mahmud 65 yaşındadır. Yine Süvari emeklisi Latifoğlu Seyyid

¹⁰Kütahya/Bölücek Mahallesine Misafir olarak gelmiş olan kişilerin bıyık durumu da ilave edilmiştir. Misafirlerin Bıyık Durumu: 4 kara, 1 kumral, 1 ter'dir.

Abdülkadir bin Mahmud 35 yaşında olup topaldır. Görevi sırasında sakat kalması vesilesiyle emekli edilmiş olabilir. Yine emekli olanlardan 166 numarada kayıtlı olup Mansûre emeklisi olan Çavlıoğlu Seyyid Mehmed bin İbrahim Bölücek Mahallesiinde yaşarken 1834-35 sayımlarında Konya'ya göç ettiği kaydedilmiştir. 260 numarada kayıtlı Humbarahane emeklisi Seferiođlu Seyyid Mustafa bin Osman ise 1842-43 senesinde İstanbul'a göç etmiştir.

Tablo 11: Bölücek Mahallesiinde Askerler

Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye	54
Humbaracı	16
Süvâri	7
Topçu	2
Toplam	79

8.Bölücek Mahallesiinde Meslekler

1834-35 tarihli Kütahya Nüfus Defterinde yer alan Bölücek Mahallesi erkeklerinin tamamının mesleği hakkında bilgi verilmese de 51 kişinin meşgul olduğu iş türü belirtilmiştir¹¹. Buna göre Mahallede 6 imam, 5 berber, 5 kavvâs, 3 hamal, 2 dellâl, 2 müezzin ön plana çıkmaktadır. Bunların dışında mahalledeki kişiler arasında, aşçı, bâğçevân, börekçi, çirağ, çizmeci, çoban, etmekçi, demirci ve müezzin olanlar da vardır.

Kütahya/Bölücek Mahallesiinde oturan kişilerin mesleki yapılanması aşağıda tabloda ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Tablo 12: Bölücek Mahallesiinde Mesleki Yapılanma

Meslek Adı	Sayı	Meslek Adı	Sayı	Meslek Adı	Sayı
Aşçı	1	Duhancı	1	Leblebici	1
Bâğçevân	1	Etmekçi	1	Muhzır	1
Berber	5	Hallâc	1	Müezzin	2
Börekçi	1	Hammâl	3	Na'1-bend (Nalbant)	1
Çirađ	1	İmam	6	Odabaşı	1
Çizmeci	1	Kalaycı	1	Sâyis (At uşağı)	1
Çoban	1	Katırcı	1	Şerbetçi	1
Dağcı	1	Kavvâs	5	Talebe?	1
Debbağ	1	Kebabcı	1	Tüccar	1
Değirmenci	1	Kethüdâ	1	Temürcü (Demirci)	1
Değnekçi	1	Kundakçı	1	Zevrakçı	1
Dellâl	2	Toplam			51

¹¹ Bölücek Mahallesiine göç etmiş ve vefat eden kişilerin yer alan meslek kayıtları da dikkate alınmıştır.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Kütahya Merkez Kazasına bağlı Bölücek'te o günün koşullarında bir Anadolu şehrine ait mahallede olması gereken meslek gruplarının varlığı dikkat çekmektedir. Aynı zamanda köy ve mahallelerde ilk etapta ihtiyacı karşılamaya yönelik demirci, değirmenci, nalbant, etmekçi, kalaycı ve hallâc gibi iş kollarının olduğu görülmektedir.

Ayrıca mahalledeki kişilerden bazıları kamu görevi de yapmaktadır. Öyle ki, mahalledeki kişilerden 6'sı imam, 2'si müezzindir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde II. Mahmud zamanında 1834-35 yılında yapılan Kütahya Kazasına ait nüfus yoklaması defter verilerinden elde edilen bilgiler ışığında Bölücek Mahallesi'nde toplam 1036 erkek nüfus yaşamaktadır. Kadın nüfusun da bu kadar olduğu kabul edilirse mahallenin toplam tahmini nüfusunun 2072 olduğu söylenebilir. Kütahya Merkez Kazasında yer alan Bölücek Mahallesi en çok nüfusa sahip yerleşim birimlerinden birisidir. 26 Ocak 1905 yılında mahallenin işlemlerinin kolaylaştırılması amacıyla iki mahalle olarak yapılandırılmasına karar verilmiş ve 29 Ağustos 1905 yılında bu iki mahalle biri Hamidiye diğeri Mecidiye olarak adlandırılmıştır.

Osmanlı Devleti yöneticileri için Müslümanların yazılması askerî açıdan çok önemlidir. Bu yüzden muharrirler yazım sırasında askere elverişli olanları ve gelecekte askere elverişli olacak olan 1 aylık çocukları hatta 70, 80 yaşındaki ihtiyarları dahi yazmayı ihmal etmemişlerdir. Bu durumda sayım sonuçlarının güvenilirliğini artırması açısından çok önemlidir. Bölücek Mahaltesinde 1834-1837 tarihlerinde kaydı yapılan erkek nüfus içinde özüne bakılmaksızın yaş açısından askere elverişli kişi sayısı 368'dir. Bunun kaydı yapılan toplam erkek nüfus (1497 kişi) içindeki payı % 24.59'dur. Askere elverişli 368 kişi içinde toplam 79 erkek de ya askerî görevde ya da bu görevi tamamlamaları vesilesi ile emekli durumundadırlar. Bunların 54'ü asâkir-i mansûre, 16'sı humbaracı, 7'si süvâri, 2'si topçu'dur. Bazılarının Asitâne'de topçu şeklinde asker olarak nerede olduğu belirtilmiş ise de çoğunun asker olarak nerede buldukları hakkında bilgi verilmemiştir. 79 asker kaydı olan erkeklerden 15'i ise asâkir-i mansûre, topçu, humbaracı ve süvâri emeklisidir.

Kaydı yapılan erkek nüfusun %3.5'inin ise alîl, a'mâ, çolak, dilsiz mecnun, sağır, total ve mefkud oldukları 1619 Numaralı Nüfus Defteri verilerinden elde edilmektedir.

Bölücek Mahaltesine Mısır vilâyeti, Mora yarımadası, Tokat, Akşehir, Gediz kazaları ile Zemyeli, Hamzalı, Ağaç Köylü gibi yerleşim birimlerinden göçler söz konusudur. Toplam 133 erkek gelmiştir. Bunların bir kısmı ticaret, çalışmak gibi çeşitli sebeplerle burada yerleşmeyip bir süre sonra başka bir mahalle göç etmişlerdir. Göçler, büyük bir ekseriyetle Kütahya Merkez Kaza içinde başka bir mahalleye ya da köye olması yanı sıra; Simav, Gediz, Uşak, Eskişehir gibi Kütahya Sancağının diğeri bir kazasına; İstanbul, Bursa, Aydın, İzmir, Karahisar, Konya gibi civar vilâyetlerde yer alan yerleşim birimlerine ve Erzincan, Mısır gibi uzak vilâyetlere olmuştur.

Bölücek Mahallesi nüfus tahririnde yer alan kişilerin lakaplarının, günümüzde çoğunlukla devam ettiği, bu lakapların bazılarının da Çamcıoğlu gibi soyadı olarak alındıkları görülmektedir.

Bölücek Mahaltesinde kişilerin, adlarıyla beraber seyyid, hacı, molla ve şerif gibi unvanları kullandıkları görülmektedir. Bu kelimelerin hem isim hem de unvan olarak kullanılmış olması muhtemeldir. Bu arada bu unvanlar dini bir vasfı yansıtmaktadırlar. Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatıma ve damadı Hz. Ali'nin soyundan gelenlere seyyid ve şerif denilmektedir. Bölücek Mahaltesindeki erkeklerin en çok kullandıkları unvan Seyyid'dir. 336 kişi kullanmıştır. Şerif unvanı ise bu mahallede 4 kişi tarafından kullanılmıştır. Ayrıca 4 kişi de es-seyyid unvanını kullanmıştır.

1619 Numaralı Nüfus Defteri verileri ışığında, kişilerin tamamının meslekleri hakkında bilgi bulmak mümkün değil iken bölge halkının icra ettiği meslekler hakkında bir nebze de olsa

değerli ipuçları da elde edilmektedir. Bölücek Mahallesinde o günün koşullarında köy ve mahallelerde ilk etapta ihtiyacı karşılamaya yönelik demirci, değirmenci, nalbant, etmekçi, kalaycı ve hallâc gibi bir mahallede bulunması lüzumlu iş kollarının varlığı dikkati çekmektedir. Ayrıca mahalledeki kişilerden bazılarının imamlık, müezzinlik gibi kamu görevi yaptıkları da görülmektedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BOA, NFS. d. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Nüfus Defteri), nr. 1619.

BOA, DH.MKT. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi), nr. 926/64.

BOA, BEO. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bab-ı Ali Evrak Odası), nr. 2653/198928.

Tetkik Eserler

AKYEL, Salih (2014). XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ebutahir Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı. Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara, C. 33, Sayı 56, ss. 319-341.

AKYÜZ, Yahya (2004). Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2004), 9. Baskı, Ankara: Pegem A yayıncılık.

BAYARTAN, Mehmet (2005). Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, İstanbul, Sayı 13, ss.93-107.

BOZKURT, Nurgül (2016). “Muslim Population & Social Structure in the Central District of Kütahya During the middle XIXth Century”, The New Trends in Social and Liberal Sciences Symposium, 28 Nisan-1 Mayıs 2016, Milano, İtalya.

CANATAR, Mehmet (2013). 1009/1600 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri’ne Göre Nefs-i İstanbul’da Bulunan Mahalleler ve Özelliklerine Dair Gözlemler. Osmanlı İstanbulu I: I. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, İstanbul Türkiye, 29 Mayıs-1 Haziran 2013, ss. 283-310.

ÇAĞATAY, Neşet (1989). Bir Türk Kurumu Olan Ahilik. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

ÇALIŞKAN, Yaşar ve İKİZ M. Lütfi (2001). Kültür, San’at ve Medeniyetimizde Ahilik, II. Baskı, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

EKİNCİ, Yusuf (1989). Ahilik ve Meslek Eğitimi. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

ERGENÇ, Özer (1984). Osmanlı Şehrindeki “Mahalle”nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine. Osmanlı Araştırmaları IV, Ed. Halil İnalçık, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry, İstanbul, ss. 69-78.

FAROQHİ, Suraiya (2002). Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam (Orta Çağdan Yirminci Yüzyıla), Çev: Elif Kılıç, 4. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

GÖZAYDIN, Nevzat, PARLATIR, İsmail, ZÜLFİKAR Hamza (1998). Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KILIÇ, Rüya (2005). Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler, İstanbul: Kitap Yayınevi.

KÜTÜKOĞLU Mübahat S. (1995). Osmanlı Sosyal ve İktisat Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri, Belleten, LIX, S. 225, Ankara, ss. 395-412.

ÖZCAN Abdülkadir (1991). Asakir-i Mansûre-i Muhammediyye, DVİA, C. V, İstanbul, ss. 457-458.

ÖZTÜRK, Sait (1995). Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri, (sosyo-Ekonomik Tahlil). İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı yayınları.

- PAKALIN, Mehmet Zeki (1983). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. II, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- SERTOĞLU, Midhat (1986). Osmanlı Tarih Lûgatı, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- ŞAHİN, İlhan (1988). Ahi Evran. TDVİA, İstanbul, C.1, ss.529-530.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1932). Kütahya Şehri. İstanbul: Devlet Matbaası.
- ÜNAL, Mehmet Ali (2011). Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- YEL, Ali Murat ve KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri (2003). Mahalle. TDVİA, Ankara, C. 27, ss. 323-326.